

Д. Є. Корж  
студ. III курсу, спеціальність «Право»,  
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: д.ю.н., професор  
кафедри кримінального права,  
кримінального процесу та криміналістики О. М. Миколенко

## **ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ЯК ДОКАЗУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Питання доцільності застосування психофізіологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа (далі — ПЕВКП) в рамках кримінального процесу неоднозначне, а думки науковців та практикуючих фахівців є розбіжними. Про спірність та відсутність єдиного підходу до того, чи варто призначати такого роду експертизу свідчить і аналіз судових рішень з Єдиного державного реєстру судових рішень (далі — ЄДРСР). Саме це й обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

*Метою роботи* є систематизація наявних думок щодо використання таких експертних висновків, а також аналіз існуючої нормативної бази у цій сфері.

Вказаною проблематикою займалися такі вчені як О. І. Мотлях, С. С. Чернявський, В. В. Топчій, А. Ф. Волобуєв, Ю. І. Холодний й інші.

Спершу необхідно визначитись з тим, що взагалі розуміється під комп'ютерним поліграфом взагалі та ПЕВКП, зокрема. У Кембриджському словнику поліграф визначається як «певне електронне обладнання, що використовується для того, щоб спробувати виявити, чи хтось говорить неправду» [1]. Словник іншомовних слів ж дає дещо інше трактування, таке як «багато-канальний осцилограф, який проводить одночасний запис показників кров'яного тиску, дихання, рухових реакцій, а також робить електрокардіограму тощо» [2].

Наразі чинний ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови», хоча й викликає певні дискусії у професійних колах, однак надає власне визначення поліграф або детектор брехні як «багатока-

нальної контрольно-виміральної системи, призначеної фіксувати динаміку зміни фізіологічних показників організму людини під час дослідження на визначення його психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних стимулів і подальше їх відтворення на екрані монітора та збереження й архівування за допомогою пристрою оброблення та відображення інформації, яким можуть бути персональний комп'ютер (ПК), планшетний комп'ютер, ноутбук тощо, що їх серійно виробляють» [3, с. 2].

Схоже визначення міститься й у Постанові Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 р. № 449 [4]. Наведена дефініція є найбільш широкою та такою, що відповідає сутності об'єкту дослідження, отже буде використана у якості певного базису для подальшого аналізу.

З огляду на аналіз ч. 2 ст. 28 Конституції України, такий захід як проведення психофізіологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа підпадає під категорію «інші дослід» [5], отже потребує обов'язкової згоди особи на це, оскільки включає в себе, як вже було визначено, безпосередню фіксацію динаміки фізіологічних показників.

Відповідно до Закону України «Про судову експертизу», де зокрема, надане легальне визначення судової експертизи, можна зробити висновок про те, що діяльність поліграфологів (як фахівців у розумінні ст. 10 цього Закону) у цьому сенсі підпадає під усі перераховані вимоги та може бути визнаним у якості джерела доказування у кримінальному провадженні [6]. А КПК України встановлює висновок експерта одним із процесуальних джерел доказів (ч. 2 ст. 84) та деталізує його у відповідному параграфі 5 Глави 4 [7].

На думку О. І. Мотлях, дотримання певних вимог, зокрема письмової згоди опитуваної особи, а також належної підготовки експерта-поліграфолога «дає підстави суду для використання отриманих результатів поліграфної перевірки визнаватися одними із можливих доказів у сукупності з іншими доказами зібраними досудовим слідством» [8, с. 144-145]. С.С. Чернявський підтримується аналогічної позиції та вважає, що висновки експерта-поліграфолога можуть бути джерелом доказів у кримінальному провадженні, оскільки «у процесі судово-психофізіологічної експертизи

здобуття доказової інформації відбувається відповідно до сучасних уявлень криміналістичної трасології»[9, с. 10].

Ю. І. Холодний, виступаючи також прихильником проведення такого виду експертизи, крім цього, вказує, що ключову роль в успішній діагностиці слідів минулих подій в пам'яті особи грає теперішній стан її здоров'я та психіки, що є певним обмеженням для проведення ПЕВКП та повинне бути обов'язково врахованим [10]. В.В. Топчий, вважає, що «нетрадиційні методи дослідження та спеціальні знання [застосування поліграфу] можна використувати як доповнення при розслідуванні кримінального правопорушення» [11, с. 36].

З іншого ж боку, думки науковців не такі одностайні. Зокрема психолог Леонард Сакс взагалі у своїх роботах наголошує на неоднозначності застосування поліграфу з огляду на чисельні об'єктивні та суб'єктивні чинники, які так чи інакше впливають на якість отриманого результату, а, отже, виявлення правдивості шляхом моніторингу психофізіологічних змін є більше міфом, ніж реальністю [12]. Така позиція певною мірою була підтримана наказом Міністерства Юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5, яким було внесено зміни до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, а саме доповнено п. 6.8.1 [13]. У цьому пункті наголошено на тому, що комп'ютерний поліграф виключно має на меті отримання орієнтувальної інформації стосовно ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації, її повноти, джерела тощо.

А.Ф. Волобуєв наголошує на багатьох недоліках такого виду експертизи, поширеності помилкових висновків та проблематичності їх використання в доказуванні [14].

Отже, до основних недоліків поліграфічної експертизи належить: по-перше, це високий рівень впливу на її результати (компетентність поліграфолога, власне психоемоційний стан особи, факт приймання різного виду седативних препаратів, недоцільність проведення у випадку наявності серцево-судинних хвороб тощо), крім цього не виключається факт помилки поліграфолога в інтерпретації результатів дослідження; по-друге, суттєвим недоліком є відсутність належного законодавчого регулювання, єдиного нормативно-правового акту, а наявний ДСТУ викликає багато

питань зі сторони Всеукраїнської асоціації поліграфологів та, по-третє, неоднозначність врахування результатів експертизи у правозастосовній практиці (позиції судів стосовно недопустимості по справах № 526/2003/15-к, №554/12732/14-к, прийнято до уваги № 219/9480/15-к, № 235/2531/17, №211/2732/15-к).

Таким чином, ми підтримаємо думки більшості науковців щодо можливості застосування психофізіологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа, хоча і з певною кількістю застережень: обов'язковістю згоди особи; виключно допоміжного доказового характеру; комплексного підходу до аналізу висновку разом з іншими доказами; наявністю належного рівня кваліфікації експерта-поліграфолога; дотримання всіх сучасних методологічних принципів проведення.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

1. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Meaning of «polygraph» in English. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/polygraph> (дата звернення : 09.03.2020).

2. Словник іншомовних слів. Запит: «поліграф». URL: <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=27066> (дата звернення : 09.03.2020).

3. Національний стандарт України ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови» Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 12 с.

4. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 р. №449 зі зм. та доп.; станом на 26.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2017-%D0%BF> (дата звернення : 09.03.2020).

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. зі зм. та доп., внес. зг. Законів України; станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення : 09.03.2020).

6. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII зі зм. та доп., внес. зг. Законів України; станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення : 09.03.2020).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI зі зм. та доп., внес. зг. Законів України; станом на 13.02.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення : 09.03.2020).

8. Мотлях О. І. Допустимість використання у доказуванні фактичних даних, які були отримані за допомогою поліграфа. *Юридичний вісник. Кримінальне право і кримінологія*. Київ, 2014. № 3(23). С. 140-144.

9. Чернявський С. С. Проблеми використання поліграфа під час досудового розслідування. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 7–8 листопада 2015 р. Київ, 2015. С. 7-11.

10. Холодный Ю. И. Криминалистические исследования с применением полиграфа: российский опыт. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kriminalisticheskie-issledovaniya-s-primeneniem-poligrafa-rossiyskiy-opyt> (дата звернення : 09.03.2020).

11. Топчий В. В. Можливості використання поліграфа (детектора брехні) під час розслідування кримінальних правопорушень. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 7–8 листопада 2015 р. Київ, 2015. С. 33-37.

12. Leonard Saxe. Detection of Deception: Polygraph and Integrity Tests. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10770416> (дата звернення : 09.03.2020).

13. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. №53/5 зі зм. та доп; станом на 31.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення : 09.03.2020).

14. Волобуєв А. Ф. Поліграф: техніко-криміналістичний засіб виявлення і фіксації доказів чи інструмент експертного дослідження? *Криміналістичний вісник*. 2018. №2 (30). С. 55-63.